

Piotr Kowolik, Michał Pindera

Zamiłowania czytelnicza uczniów klas II szkoły podstawowej

Nauczyciel i Szkoła 2 (5), 83-89

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Kowolik, Michał Pindera

Zamiłowania czytelnicze uczniów klas II szkoły podstawowej

Badania nad czytelnictwem dzieci mają kilkudziesięcioletnią tradycję. Polegają one na uchwyceniu zależności wynikających z kontaktu czytelnika z książką oraz na zbadaniu stopnia oddziaływania książki na osobowość czytelnika.

Problematyka czytelnictwa interesuje od wielu lat psychologów, pedagogów, bibliotekarzy, księgarzy, prasoznawców, literaturoznawców i nauczycieli.

Zamiłowanie czytelnicze to skłonność utrwalona o charakterze nawykowym do zajmowania się czytaniem określonego rodzaju książek.

Badania przeprowadzono w 1997 roku na terenie województwa katowickiego. Objęto nimi 450 uczniów, w tym 200 dziewcząt. Miały one charakter diagnostyczno-prognostyczny.

Wnioski wypływające z nich mogą być wykorzystane przez rodziców, nauczycieli i bibliotekarzy szkolnych w organizowaniu kierowanego procesu czytelnictwa uczniów klas II szkoły podstawowej.

W badaniach wykorzystano następujące metody i techniki badawcze: sondaż diagnostyczny, technikę krytycznej analizy literatury, badania ankietowe, wywiad i analizę dokumentów.

Wśród badanych dzieci najwięcej było uczniów pochodzenia robotniczego (68%) oraz inteligenckiego (32%). W grupie badanej tylko 10 uczniów potwierdziło brak własnej biblioteczki. 75% dzieci, spośród posiadających swój księgozbiór, ma biblioteczkę składającą się z ponad 50 książek.

Wynik wydaje się być imponujący, jednak posiadanie własnej biblioteczki nie odzwierciedla kultury czytelniczej — przez którą rozumieć należy system motywacji oraz wynikające z niego zachowania czytelnicze umożliwiające dziecku skuteczne wykorzystanie czasopisma i książki w procesie samorealizacji. Co robią uczniowie klas II w czasie wolnym od nauki? Czy „przygoda z książką” jest częstą formą spędzania czasu wolnego? Odpowiedzi na to pytanie ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Formy spędzania czasu wolnego przez dzieci

Forma spędzania czasu wolnego	Chłopcy	Ranga	Dziewczynki	Ranga
Czytanie książek	120	I	130	I
Czytanie czasopism	40	VI	30	V
Oglądanie telewizji	60	V	40	IV
Zabawy z rówieśnikami	90	II	50	III
Bawienie się zabawkami	70	III	40	IV
Jazda na rowerze	90	II	100	II
Pomoc rodzicom	60	IV	30	V
Malowanie	–	–	20	VI
Gry komputerowe	10	VII	–	–
Modelarstwo	10	VII	–	–

Uwaga: Liczby nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mieli możliwość podania więcej niż jednej formy spędzania czasu wolnego.

Wyniki badań zaprezentowane w tabeli są optymistyczne. Zarówno chłopcy, jak i dziewczęta najchętniej spędzają czas wolny od zajęć czytając książki. Na drugim miejscu znajdują się formy aktywności na powietrzu — jazda na rowerze, zabawy z rówieśnikami i zajęcie się zabawkami.

Zdaniem rodziców wolny czas upływa dzieciom najczęściej przed telewizorem, w gronie rówieśników lub na bawieniu się zabawkami. Z wypowiedzi rodziców wynika, że czynność „czytanie książek” zajmuje trzecie miejsce w rodzinach z wykształceniem wyższym i piąte miejsce w przypadku rodzin robotniczych. Jeszcze mniej popularne jest czytanie czasopism.

Wnioski po tym pytaniu zdały się być mało przekonujące i dlatego poszerzono ankietę o pytanie: W jakim stopniu lubisz czytać książki? Odpowiedzi były następujące:

- bardzo lubi czytać 61,1% dzieci,
- trochę lubi 38,9% dzieci,
- nie lubi 0% dzieci.

Wyniki uzyskane od dzieci różnią się znacznie od odpowiedzi rodziców. Zdaniem dorosłych bardzo lubi czytać książki zaledwie 21,1% dzieci, trochę lubi — 70%, nie lubi czytać 6,7% badanych.

Ośmioletnie dzieci najchętniej czytają komiksy — 34,5%; nie lubi tego gatunku tylko 8,9% uczniów.

Mając duży wybór czasopism dziecięcych, książek starannie wydanych pod względem edytorskim i szaty graficznej oraz o różnorodnej tematyce, dzieci chcą stać się ich właścicielami. Zarówno one same, jak i rodzice kupują im z różnych okazji te kolorowe wydawnictwa. Obrazuje to tabela 2.

Tabela 2. Źródła najczęstsze nabywania czasopism i książek

Lp.	Źródła nabywania	Liczba odpowiedzi	
		Chłopców	Dziewcząt
1.	Zakup	140	120
2.	Czytanie w czytelniku	70	70
3.	Pożyczenie od kolegi	40	30
4.	Prenumerata	10	40
5.	Otrzymywanie w prezencie	40	20

Uwaga: Liczby nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli podać więcej źródeł nabywania.

W czasach, gdy dostęp do słowa drukowanego jest łatwy, ciekawym staje się fakt — jak często uczniowie czytają książki i czasopisma. W badanej populacji wyróżnić można 210 osób czytających codziennie; co drugi dzień swoją przygodę z książką ma 60 dzieci; jeden raz w tygodniu sięga po książkę, czasopismo, komiks — 100 dzieci. Zdarza się również, że uczeń czyta jeszcze rzadziej i przynajmniej do tego — 80 osób.

Różnorodne bywają motywy sięgania po książkę: od ciekawości, chęci zaspokojenia wiedzy, poprzez walory estetyczne, aż do drastycznych — do obawy przed gniewem i karą ze strony rodziców:

— książki uważa za ciekawe	220 dzieci
— lubi czytać	190 dzieci
— chce się dowiedzieć dużo ciekawych rzeczy	140 dzieci
— książkę poleca nauczyciel	90 dzieci
— są w niej obrazki	70 dzieci
— rodzice każą czytać	60 dzieci
— aby spędzić wolny czas	40 dzieci

Gatunkiem literackim preferowanym przez małych czytelników jest bajka lub baśń. Po nią sięga 62,7% badanych. Na drugiej pozycji znajdują się opowiadania o treści przyrodniczej — 22,2%. Dużą popularnością cieszą się również książki przygodowe — 10,1% i humorystyczne — 5,0%.

Ścisłą czołówkę najchętniej czytanych autorów przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Najczęściej czytani autorzy książek dla dzieci — zdaniem rodziców i dzieci

Lp.	Autor	Głosy	
		rodziców	dzieci
1.	J. Ch. Andersen	330	40
2.	J. Brzechwa	230	90
3.	J. Tuwim	180	130
4.	K. Makuszyński	80	—
5.	M. Konopnicka	60	—
6.	J. Porazińska	50	—
7.	M. Kownacka	40	—

Dzieciom podanie nazwiska ulubionego autora sprawiło wiele kłopotów. Jak widać z powyższego zestawienia tabelarycznego, dzieci znają zaledwie trzech pisarzy: J. Andersena, J. Brzechwę i J. Tuwima. Nierzadko podawały one nazwisko autora podręcznika do języka polskiego — M. Lorek lub odpowiadały, że nie mają ulubionego autora książki. Wielu natomiast bohaterów literackich znają i lubią uczniowie klas II. Zdarza się, że są to bohaterowie barwnych komiksów, opowiadań opartych na kinowych przebojach.

Ulubieni bohaterowie literaccy dziewcząt to: Słoń Trąbalski (50 głosów); Król Lew (40); Tomcio Paluch (20); Anielka (20); Piękna i Bestia (10); Pinokio (10); Jaś i Małgosia (10). Ulubionym bohaterem literackim chłopców jest: Tomcio Paluch (50 głosów); Słoń Trąbalski (40); Kaczor Donald (30); Czerwony Kapturek (20); Batman (20); Tom i Jerry (10); Superman (10).

Zdecydowana większość, bo aż 57,9% wymienionych postaci literackich ma swoich animowanych odpowiedników. Trudno znaleźć odpowiedź na pytanie: czy film zainspirował do przeczytania książki, czy też odwrotnie. Pozostaje mieć nadzieję, że bohaterowie ci znani są autentycznie z książki.

Ankietowani nauczyciele-wychowawcy i bibliotekarze starają się zwrócić uwagę dziecka na lekturę stosując różnorodne formy pracy z książką: opowiadanie, improwizację, komponowanie dalszego ciągu lektury, ćwiczenia w pisaniu, konkursy i wystawy. Pomimo tego zgodnie stwierdzają, że najpopularniejsze są wydawnictwa komiksowe. Malceje natomiast zainteresowanie prozą i poezją dziecięcą.

Oprócz nauczyciela (20%) i bibliotekarza (21,4%) dziecku w wyborze książki pomagają najczęściej rodzice. To mama (39,5%) lub tata (17,1%), rzadziej babcia lub rodzeństwo (2,2%) podpowiadają małemu czytelnikowi, jaką lekturę powinien przeczytać, wpływając tym samym na kształtowanie jego gustu literackiego, zainteresowań i upodobań literackich.

Dom rodzinny jest miejscem, gdzie dziecko od najmłodszych lat styka się z książką, nabywając pierwsze doświadczenia w obcowaniu z nią. Właśnie w domu, przez naśladowanie rodziców czy rodzeństwa, kształtuje się pierwotny stosunek dziecka do lektury.

Zamiłowania czytelnicze uczniów klas II rozwijają się w dużym stopniu pod wpływem rodziców. W tym procesie istotne znaczenia mają:

- organizowanie kontaktów dziecka z książką;
- wspólne wybieranie ciekawych pozycji;
- prowadzenie rozmów z dzieckiem na temat bohatera utworu, jego losów;
- stosowanie nagród za określoną ilość przeczytanych książek;
- pokaz ciekawej szaty graficznej książki;
- opowiadanie ciekawych fragmentów lektury;
- wspólne czytanie;
- gromadzenie księgozbioru dziecka.

W celu zainteresowania uczniów klas II czytelnictwem nauczyciele-wychowawcy powinni stosować takie formy pracy z książką, jak:

- nauka na pamięć krótkich form poetyckich, np.: wierszy dla dzieci Marii Czernkowskiej, Janiny Porazińskiej, Hanny Januszewskiej, Marii Konopnickiej;
- wykorzystanie treści utworów do zabaw ruchowych, inscenizacji, ilustrowania;
- recytowanie poezji dostępnej percepcji dziecka;
- czytanie tekstów z podziałem na role;
- inscenizacja, teatrzyk wycinanek, zabawa w audycję radiową;
- opowiadanie baśni, treści książek;
- oglądanie ilustracji, historyjek obrazkowych;
- wystawki książek, czasopism, plakatów;
- gazetki ścienne;
- konkursy czytelnicze;
- inscenizacje w formie „sądów nad postacią” lub narad „pogotowania ratunkowego z baśniowej krainy”;
- wyświetlanie przeźroczy, np.: bajek, baśni, legend;
- projekcja filmów — ekranizacji lektur na wideo;
- zgaduj-zgadula i zagadki literackie;
- spotkania autorów z czytelnikami;
- wieczorki autorskie popularyzujące twórczość poszczególnych pisarzy;
- prace plastyczne dzieci;
- konkursy na najlepszą ilustrację do książki.

Stosowanie różnorodnych form pracy z tekstem zapewnia rozwój wrażliwości estetycznej u dzieci, zwłaszcza wrażliwości na piękno i walor słowa, jego rytm i rym.

Pewne ulubione przez dzieci formy zajęć z lekturą utrwalają i systematyzują wiadomości z różnych dziedzin, zmuszają do samodzielności, kształcą odwagę, wiarę we własne siły, ćwiczą pamięć i uwagę.

Ogromną rolę w kształtowaniu zamilowań czytelniczych uczniów odgrywa biblioteka szkolna. W początkowym okresie pracy z uczniem bibliotekarz powinien obserwować go, otoczyć opieką, starać się rozbudzić jego zamilowania czytelnicze, stopniowo wpływając na ich jakość i poszerzając ich zakres. Praca w dziedzinie przysposobienia czytelniczego powinna być prowadzona systematycznie, właściwie w klasach młodszych. Biblioteka szkolna jest zorganizowana i zaopatrzona pod kątem zaspokojenia potrzeb dzieci w wieku szkolnym. Księgozbiór szkolny musi wyrabiać właściwe zainteresowania, nie zawsze może on odpowiadać życzeniom dzieci. Dlatego korzystają one ponadto z bibliotek publicznych.

Bezpośrednie zetknięcie się z książkami w bibliotece dziecięcej pozwala na wyrobienie emocjonalnego stosunku do książki i uczy umiejętności wyboru.

Organizacja procesu czytelnictwa w bibliotece szkolnej powinna być dwutorowa — wynikająca z obowiązku realizacji programów szkolnych oraz ze spontanicznego kontaktu z książką w ramach indywidualnych zainteresowań ucznia. Te z kolei powinna poszerzać i pogłębiać biblioteka dziecięca. Różnica między tymi bibliotekami jest jeszcze taka, że biblioteka szkolna swym zasięgiem obejmuje wszystkich uczniów, a dziecięca tylko ochotniczych czytelników. Biblioteka publiczna jest czynna także w ferie i wakacje, gdy szkolna jest zamknięta.

Aktywność biblioteczna dzieci jest zdeterminowana nie tylko ich rozwojem psychicznym i umysłowym; na stosunek dziecka do książki i czytania wpływa także atmosfera biblioteki i stan księgozbioru. Ważną rolę w rozbudzeniu zainteresowań odgrywają także atrakcyjne formy pracy bibliotekarza.

W celu lepszego i pełniejszego zaspokojenia zainteresowań czytelniczych dzieci należy położyć nacisk na formy współpracy między biblioteką szkolną i dziecięcą. Oto jak powinna wyglądać owa współpraca:

- bibliotekarz szkolny powinien: informować uczniów o najbliższej bibliotece publicznej, o dniach i godzinach wypożyczeń, o ciekawych pozycjach znajdujących się tam, o nowościach, które zostały zakupione; organizować wycieczki do biblioteki dziecięcej, zapoznać uczniów z jej zbiorami, organizować w bibliotece publicznej szkolne lekcje biblioteczne; informować o zasadach korzystania z biblioteki dziecięcej i zawiadamiać dzieci o imprezach przez nią organizowanych; orientować się w zbiorach biblioteki dziecięcej, aby w razie potrzeby odsyłać dzieci do poszukiwanych pozycji;
- bibliotekarz dziecięcy powinien: informować szkoły o stanie czytelnictwa dzieci w formie wykazów, planów, wykresów; wypożyczać szkołom lub klasom „zestawy szkolne”, których skład jest ustalony przez nauczyciela i bibliotekarza; organizować wypożyczenie książek dzieciom będącym na kolonii w danej szkole;

przyjść do szkoły na pogadankę o książkach, jakie są u niego do wypożyczenia, wyjaśnić dzieciom, co to jest biblioteka dziecięca i zapisać do niej pragnących korzystać z jej księgozbioru; umożliwić przeprowadzenie w czytelni lekcji bibliotecznych, jeżeli szkoła jej nie posiada; ustalić plan pracy w oparciu o programy szkolne;

- bibliotekarze szkolni i bibliotekarze publicznych bibliotek dziecięcych powinni wspólnie ustalić plan uzupełniania zbiorów (szczególnie dotyczy to literatury pozalekturowej); wymienić materiały i doświadczenia z zakresu propagandy książki, form pracy z czytelnikiem; dzielić się obserwacjami z zakresu czytelnictwa, zainteresowań poszczególnych dzieci, poczytnych książek; informować się wzajemnie o terminach imprez czytelniczych, jeśli organizują je samodzielnie i wspólnie organizować te imprezy (spotkania autorskie, wieczory baśni, konkursy czytelnicze, obchody rocznic, montaż literackie, dyskusje nad książką, zgaduj-zgadule, kiermasze książek, wyświetlanie filmów, wystawy książek).

Tak więc współpraca powinna dotyczyć:

- 1) wymiany informacji o zasobach bibliotecznych,
- 2) wypożyczenia międzybibliotecznego,
- 3) analizy potrzeb użytkowników tych bibliotek,
- 4) poradnictwa dla indywidualnych uczniów w zakresie zbiorów różnych typów bibliotek,
- 5) niezbędnego zakresu przygotowania dzieci do korzystania z tych bibliotek,
- 6) wspólnego organizowania imprez czytelniczych.